

РЕЦЕНЗИЯ

За дисертационния труд на доц.д-р Мая Горчева „Цената на реалността и възможните светове на литературата - Конрад, Кафка, Камю” – Област на висше образование: 2. Хеманитарни науки. Професионално направление: 2.3. Философия. Научна специалност: Естетика

Рецензент: проф.дфн Иванка Стъпова

Представеният за обсъждане дисертационен текст е кръстопътно разположен между две неоспорими и в същото време противоположни сфери – реалността, такава, каквато я познаваме и възможните светове, конструирани в категориите за въображаемото и фикционалното, собствената територия на различни произведения на изкуството, а тук конкретно в полето на литературата. Опозиционно разположената художествена условност, която приютява друг възможен свят, други възможни светове, тънко изплетена от сръчната намеса на въображението и фантастичното, от една страна, и статусът на реалния свят, от друга, фокусират научния интерес на Горчева. Ако понятието „възможен свят, възможни светове” представлява понятиен конструкт от ареала на логическото изграждане, с убедителна философско-методологическа опора, с помощта на езиковия инструментариум, екипното сътрудничество с въображението сплита нов ценностен ракурс, приложим към втората реалност – художествената реалност.

Административен статус на дисертационния труд

В светлината на административните изисквания дисертационният труд е представен в няколко ракурса: разгърнат на 411 печатни страници, с 271 библиографски източници, разделени на строго художествени, литературни (78) и научни (193).

Дисертационният труд се състои от „изследователска рамка“, с описание на целесъобразността на избора на темата, целите, задачите, методите, приложени в изследването, обекта и предмета; Увод; дял I с две глави и дял II с четири глави. **В първия дял - първа глава** е представена историята на базисното за изследването понятие за „възможен свят“ и неговото конкретизиране от теоретичен конструкт във философската

логика към употребите му по отношение на естетическите практики. *Във втората* глава на първия дял понятието е разгърнато през социалната спекулация и естетическото усвояване на реално новооткрити светове. Чрез него се артикулират социални и аксиологични проекти за изолираното пространство на острова, в което познанието за реалното се сдвоява със социалния проект и утвърждаването на ценности. *Вторият дял* разглежда конкретни естетически концепции за изграждането на възможен свят. Състои се от *три глави*, всяка от които е посветена на отделен автор и неговият социален проект: Джоузеф Конрад, Франц Кафка и Албер Камю. Завършващата *четвърта глава* на този дял предлага съпоставително разглеждане на общите антропологически теми при тримата автори. В така оформената изследователска структура се развиват **концептуални и съдържателни акценти в текста** Изведени са смисловите ядра, които обединяват възможните им светове и показват релевантността на тези възможни светове за разбиране на редица кризисни за реалното историческо общество проблеми (справедливостта и институцията на съда; чужденецът и др.), актуални и за днешната ситуация. *Заключението* събира резултатите от конкретните анализи, за да преобърне перспективата, като изтъкне ценността на възможните светове за осмислянето на реалността. Тезата за социалната значимост на литературата за комуникиране на идеи е развита с опора върху „културната философия“ на Карл Манхайм за демократизиращото се модерно общество.

Авторефератът /40стр./ представя в съкратен вид съдържанието на дисертационния труд и обективно поднася опорните моменти в администрирането на текста.

Към администрирането на предложения текст принадлежи и описанието на **приносите**, които според авторката *са пет* и се свързват със силно приложимия статус на понятието „възможен свят“, особено категоричната му ангажираност с естетическата реалност. Авторката се е съобразила с бележките на колегите от разширеното обсъждане на текста и е представила по-стегнат автореферат, редуцирани приноси, като са включени и нови научни единици .

Авторката има **седем публикации** по темата на дисертацията и очевидно не представлява никаква трудност, въз основа на обемния текст, да бъдат оформени и други публикации. Обстоятелствено са описани **показателите** и авторските съответствия във връзка с изискванията на НАЦИД, които доц.Горчева успешно е изпълнила.

Концептуални и съдържателни акценти в текста

След оформянето на изследователските параметри на дисертационния труд, авторката представя концептуалното сплитане на двата опозиционни раздела: от една страна първият дял на дисертационния труд „Теоретичен обхват и конкретизации на понятието за възможен свят” търси теоретико-концептуалните и логико-семантичните извори и аргументация, както и акценти на понятието „възможен свят”, получило най-напред научна легитимация в логическите системи.

Проследяването на *генезиса* на понятието за възможен свят, като концептуализирането му през XVIII в. върви едновременно с откриването и усвояването на далечното географско пространство. Социалната спекулация върви по дирите на далечното мореплаване, на появата на първите произведения, в която се въвежда островът като метафора на нов и непознат свят, на място, различно от познатите, но и на отдалечено, изолирано и самотно. В тази съчлененост изпъква значението на естетическото измерение за приближаване и съпреживяване на новото. Авторката тематизира естетическото в кръстопътната точка на действителен и възможен свят: естетическото творение се сплита с понятието за действителен свят, наричан още реален, актуален, настоящ, за който вярваме, че е засвидетелстван в знанието ни за света и в документални разкази, и от друга – с понятието за възможен свят и конструирания през литературните разкази въображаем свят – субективен, уникален, индивидуално творческо прозрение и изработване.

Тези намерения на авторката са обосновани в първия дял на текста.

От друга страна, във втори дял на текста е разгледано конструирания на възможни светове при трима писатели от световната литература на XX в.: Конрад, Кафка и Камю. Чрез творбите си те добиват световна известност и се радват на добър прием сред читателите.

Така, ако първият дял на труда оформя понятийната база на поява и аргументацията на „възможен свят, възможни светове” и представя един по-абстрактен и изчистен от детайли модел, вторият дял е, образно казано, илюстративната част, доказателственият материал, чрез която се търсят потвърждения на логически изведените детерминанти на „възможният свят”. Но и още в самия първи дял авторката заявява целта

Чрез анализ на литературните творби на тримата автори /Конрад, Кафка и Камю/, намерението на авторката е да се осмислят въображаемите светове, сътворени в естетическата дейност, през логикосемантичното понятие за възможни светове.

Естетическото творчество се концептуализира като създаване на възможен свят, а съпреживяването му – като реконструиране на възможния свят, разпознат в творба. По такъв начин авторката, използвайки базовата матрица „възможен свят”, я прилага по отношение на естетическата реалност с идеята да я мотивира до естетическа концепция.

Литературните произведения се разгръщат като възплъщения на авторската концепция за възможен свят, чието възсъздаване е в основата на възприемането им. Така единството на компонентите на естетическата реалност – автор-произведение – възприемател, добива нови ценностни измерения в светлината на детерминиращото понятие „възможен свят”. Тези естетически компоненти стават опората на естетическата реалност, обективира нов възможен свят при всеки автор, който е различен от действителния. В естетическата концепция за възможния свят елементите от социално-историческата реалност се преосмислят и актуализират като съставни елементи от авторската концепция за възможен свят, която е явена чрез творбата, пораждаща на свой ред различни възможни светове при рецепцията. Възможният свят е конструиран в творческия акт, както след това е реконструиран във възприятието, въз основа на знанието и отношението към действителния свят. В теоретичната част авторката акцентира върху съотнасянето между актуалния и възможния свят и това е отправната точка за обосноваване на силата на естетическото да трансформира идеите и да ги пренесе от един сътворен, втори свят в актуалността на съвременния истински свят. Авторката пише: „ Литературните творби са една от точките, в които се разкрива мощта на естетическото да превърне социалната реалност в идеи на духа.”. Естетическите творби също създават реалност – една възможна реалност, през която се преосмисля и преразглежда смятаната за очевидна историческа и социална реалност.

Авторката цели аргументиране чрез конкретни художествени творби на обявената в началото на изследването хипотеза: че тъкмо на възприятието на фикционалните наративи като конструиране на възможен свят се дължи силното им въздействие и чрез него се осъществява ролята на литературата като медия на социално-етични и хуманитарни ценности. Като надхвърля жанрово-формалната страна на наративните микроструктури, естетическото съпреживяване се отваря към рефлексията над социално-историческата реалност.

Сравнителният анализ между тримата автори е добър опит да се подкрепи издигнатата хипотеза за скритите и явни качества на естетическото като възможен свят.

Творчески сполуки на авторката:

1. Интересна гледна точка чрез темата на дисертацията. Цената на реалността, разгледана във фокуса на естетическата реалност чрез нейните три компонента – автор, творба, възприемател.
2. Текстът е написан с познаване на емблематичните философски, логически и литературно-критически източници, осветляващи темата за същината на възможните светове.
3. Работата се чете леко и е написана на свеж, разбираем, но и образен език, макар на места текстът да е ненужно обстоятелствен и описателен. Детайлизирането сякаш обезценява ударната защита на тезите.
4. Административната рамка на дисертацията е убедителна и изчерпателна – авторефератът е подобрен, списъкът на приносите е съкратен, критериите за НАЦИД са коректно представени.
5. Изследването на корелацията реален – възможен свят позволява на авторката да търси различни ценностни параметри, отчитайки характеристиките на двата свята.

Някои въпроси и несъгласия:

1. На какъв принцип са подбрани литературните източници – дали заради лично предпочитание на авторката, или тя е намерила някакъв обединяващ мотив и компонент между тримата. Допускам, че това, което ги свързва, е едно сплитане на реално и фантастично, за да се получи една нова свес, която дефинира в нова гама понятието възможен свят. Тук мога да предложа много литературни текстове, които още по-сполучливо ще легитимират основната теза на авторката.
2. Прави ли разлика авторката между понятията *възможен* и *алтернативен свят*. Дали всеки изграден чрез въображението свят е само възможен или е и алтернативен, или това е понякога.
3. Приема ли авторката създаването на художественото произведение като втора реалност, художествена реалност и тъждествена ли е за нея тази реалност на възможен свят. Съпреживяването като цел на художественото творчество оформя света на много възприематели.

4. Действителните алтернативни светове дефилират в творчеството на антиутопиите и въображаемите светове. Те са или „невъзможният възможен свят”, или пълната деструкция, без право на замяна. Точно заради това зададох първия въпрос – на какъв принцип са подбрани авторите. Във времето на Конрад има и други автори, които създават и отстояват възможностите на световите в художествената условност.
5. Естетическите творби също създават реалност – една възможна реалност, през която се преосмисля и преразглежда смятаната за очевидна историческа и социална реалност. Не мисля, че чрез естетическата реалност може да настъпи промяна на действителния свят, чрез нея може наистина да се преосмисли актуалната действителност и промяната е в посока на смяна на атакуваните ценности чрез съзнанието. Може би тъкмо затова преди се използваше термина „художествена условност”.

Заключение

Представеният дисертационен труд на Мая Горчева „Цената на реалността и възможните светове на литературата - Конрад, Кафка, Камю” атестира интелигентен и ерудиран изследовател и независимо от възникналите въпроси, проблемните тези, творческите несъгласия, работата притежава необходимите качества, които позволяват да препоръчам на уважаемото жури да присъди на доц.д-р Мая Горчева научната степен „Доктор на науките”.

Юни, 2022

Рецензент:

/проф.дфн Иванка Стъпова/